

Bakgrunn

God overvåking er en grunnleggende forutsetning for en kunnskapsbasert vannforvaltning. En velfungerende og god overvåking er ikke bare en utgiftspost, men også en investering i bedre kunnskap om påvirkninger og miljøtilstand. Systematisk *tiltaksovervåking* vil gi svar på om tiltakene som er satt inn har hatt ønsket effekt, og om vi har nådd miljømålene for en vannforekomst. *Problemkartlegging* vil avklare miljøtilstanden i en vannforekomst og gi grunnlag til å vurdere hvilke tiltak som må settes inn. Denne veilederen gir tips til kommunene om hvordan de i praksis kan gjennomføre vannmiljøovervåking av vassdrag og kystvann. Veilederen bør leses i sammenheng med regionalt overvåkingsprogram til vannregion Rogaland.

Sjekkliste for igangsetting og gjennomføring av vannmiljøovervåking i kommunene

1. Forarbeid i kommunen

- Sjekk i regionalt overvåkingsprogram hvilke vannforekomster som ligger i risiko og som har behov for oppfølging og overvåking. Hvilke har kommunen ansvar for?
- Sjekk detaljene som ligger inne på den enkelte vannforekomst inne på kartdatabasen *Vann-nett*. Eksisterende målepunkt med informasjon om gjennomført overvåking ligger inne i *Vannmiljø*. Hvis feil eller mangler oppdages – meld fra til fylkesmannens miljøvernavdeling.

2. Vannområdet og interkommunalt samarbeid

- Felles overvåkingsstrategi sammen med andre kommuner innenfor eget vannområde bør vurderes. Har vannområdet etablert egen stilling, vil det være aktuelt at vannområdekoordinator administrerer kommunenes felles overvåkingsprogram. Dette vil gi kostnads- og ressursbesparelser for den enkelte kommune.

3. Gjennomføring

- Kostnader for overvåking må arbeides inn i kommunens budsjett. Sjekk ut muligheter for regionale/statlige tilskudd, og søk enten direkte, eller gjennom vannområdet. Merk at det kan være krav om egenandel ved tilskudd.
- Utarbeid anbud for det enkelte oppdrag (gjøres av vannområdets koordinator hvis det er en del av vannområdets felles overvåkingsprogram).
- Resultatene fra overvåkingen legges inn i *Vannmiljø* av konsulent, som deretter overføres til *Vann-nett* av fylkesmannen.

4. Evaluering

- Vurder årlig behov for endringer i overvåkingsopplegget.
- Behov for endringer meldes inn til vannområdet. Regionalt overvåkingsprogram endres i takt med innmeldte behov fra kommunene/vannområdene.

Tips til praktisk innretning av overvåking

Nasjonale overvåkings- og klassifiseringsveiledere gir overordnede råd og retningslinjer om hvordan overvåkingen bør innrettes, men er ingen direkte fasit. Lokale forhold, økonomi og praktisk erfaring fra gjennomført overvåking, kan gi behov for lokale tilpasninger.

For tiltaksovervåkingen er hovedprinsippet at det mest følsomme biologiske kvalitetselement (bioindikator) skal overvåkes. Dette har sammenheng med at ulike kvalitetselement vil reagere ulikt på ulike påvirkninger. I tiltaksorientert overvåking vil det derfor ikke være hensiktsmessig å overvåke kvalitetselement som ikke responderer på den aktuelle påvirkningen. Et kvalitetselement kan imidlertid respondere på ulike påvirkningstyper, og kan dermed brukes i flere påvirkningssituasjoner. Ved problemkartlegging gjelder samme prinsippet, men det kan være aktuelt å overvåke flere kvalitetselement, så lenge årsak til redusert tilstand er uavklart eller miljøtilstand er satt med lav pålitelighet.

En mye brukt bioindikator i elv er bunndyr, som er sensitiv både for organisk belastning og forsurening. Steinfluelarver på bildet. Foto: Jærmuseet.

Regionalt overvåkingsprogram for vannregion Rogaland gir flere konkrete anbefalinger knyttet til prioriteringer på kvalitetselement. I tabellene i overvåkingsprogrammet ligger det inne forslag til hvilke kvalitetselement som bør overvåkes og med hvilken frekvens. Dette bør brukes som utgangspunkt ved planleggingen.

Med bakgrunn i erfaringer fra tidligere overvåking i vannregion Rogaland, fremheves følgende for en mest mulig effektiv og kostnadsbesparende tiltaksovervåking;

- Det vil for de fleste innsjøer være tilstrekkelig med prøvetaking en gang i mnd fra april/mai – oktober, dvs 6-7 ganger i året. I næringsrike innsjøer kan det være lurt å starte opp med overvåking allerede i april, for å få med de første endringene som skjer i innsjøen på våren.
- Det vil normalt være tilstrekkelig å gjøre undersøkelser av biologiske kvalitetselement i elv én gang i året. For bunndyr tas prøvene i september/oktober, og for påvekstalger i august/september. Tas begge samtidig, bør dette altså skje i september.
- I næringsrike vassdrag kan fysiske inngrep og organisk belastning være tilleggspåvirkninger, og erfaringsmessig kan bunndyr være det mest aktuelle kvalitetselementet å overvåke. Dette bør avklares først gjennom problemkartlegging.
- I kystvann er det bunnfauna som bør ha fokus i overvåkingen, da dette ofte er det mest følsomme kvalitetselement mtp fysiske inngrep og organisk belastning. Planteplankton er i de fleste kystvannforekomster i svært god/god tilstand, grunnet effektiv vannutskifting av de øvre vannlagene.

Tips til utarbeidelse av anbud

- Få oversikt over hva behovet er og lag en god beskrivelse av oppdraget. Det kan være aktuelt å overlate til konsulent å gi forslag til løsning av oppdraget, hvis dette oppleves mer hensiktsmessig.
- Bruk gjerne statens standardavtaler for konsulenttjenester (SSA-O) som utgangspunkt for kontrakt. Legg i tillegg inn krav om;
  - Overvåking skal gjennomføres med metodikk beskrevet i siste utgave av nasjonal overvåkings- /klassifiseringsveileder.
  - Konsulent skal legge inn resultatene fra undersøkelsen i vannmiljødatabasen som en del av oppdraget (egen importmal).
  - Sett tydelig krav om at konsulent må innhente nødvendige tillatelser etter annet regelverk der det er behov for det (f.eks etter lakse- og innlandsfiskeoven).
  - Vurder behov for å sette krav om akkreditering av laboratorium ved større oppdrag.
- Tidspunkt for utsendelse av anbud;
  - Innsjøovervåking bør startes opp i april/mai, og det bør minst tas månedlige prøver frem til oktober. Anbud bør derfor utarbeides tidlig på året, og sendes ut seinest mars.
  - Biologiske undersøkelser i elver bør generelt gjennomføres på høsten (august – oktober). Anbud bør derfor sendes ut seinest juni.
  - Overvåking av bunndyr i kystvann, kan med fordel skje i juni og fram til midten av juli. Anbud bør derfor sendes ut seinest i begynnelsen av mai.
- Ta kontakt med fylkesmannens miljøvernaveidning, ved spørsmål om utarbeidelse av anbud, kostnader, standardtekster, aktuelle leverandører osv.

Finansiering

For finansiering av overvåking bør prinsippet om ”forurensere betaler”, gjennom forurensningsloven, nyttes fullt ut. Det er alltid forurensere som har ansvaret for å begrense sin forurensning, overvåke og vurdere den, og sørge for at den blir minimert. Kommunene har virkemidler gjennom forurensningsregelverket, knyttet til de fagområdene der kommunen har myndighet, som kan bidra til og direkte finansiere noen typer undersøkelser.

Generelt for resipientundersøkelser: Kommunene har anledning til å finansiere overvåkingen gjennom vann- og avløpsgebyrer, der overvåkingen kan knyttes til utslippstillatelse for kommunalt avløpsvann (forurensningsforskriften).

Spesielle undersøkelser / evt krav gitt i utslippstillatelse: Kommunen kan gi pålegg om undersøkelser eller lignende tiltak som med rimelighet kan kreves for å klarlegge forurensningsfare eller virkninger av inntrådt forurensning (forurensningsloven § 51).

Der virkemidlene mangler: Etter forurensningsloven § 8 er vanlig forurensning fra fiske, jordbruk, skogbruk, boliger, ol, samt midlertidig anleggsvirksomhet tillatt. I nedbørfelt som er belastet med for store næringsstofftilførsler fra f.eks landbruksarealer eller urbane områder gjennom diffus forurensning, vil ”forurenser-betaler” prinsippet for overvåking fungere dårlig. Her bør kommunene avsette midler på budsjettet, og i tillegg søke om regionale/statlige tilskudd. Dette vil også være tilfelle for andre typer påvirkninger, der det er vanskelig å peke ut hva/hvem som er årsak til forurensningen.

Tilskuddsordninger for kommunene/vannområdene til vannmiljøovervåking per 2016:

- **Rogaland fylkeskommune.** Miljøtiltaksmidler avsettes hvert budsjettår til oppfølging av regional plan for vannforvaltning og overvåkingsprogram. Kommuner og vannområdeutvalg kan søke. Se handlingsprogrammet for vannregion Rogaland, for informasjon om ordningen.
- **Fylkesmannen i Rogaland.** Fylkesmannen får hvert år midler til vannovervåking fra Miljødirektoratet. Meld inn behov for overvåking til miljøvernavdelingen, eventuelt via vannområdet. Overvåking der kommunene selv bidrar med midler vil prioriteres.
- **Miljødirektoratet.** «Tilskudd til vassmiljøtiltak - generell vassforvaltning». Sjekk Miljødirektoratets hjemmesider for informasjon og siste oppdateringer. Siste år har søknadsfristen vært 15. januar. Midlene utlyses på Vannportalen og informasjon går også ut på epost til vannregion/vannområdene.

Kartdatabasene Vann-nett og Vannmiljø

Målet er at alle nye vanndata skal inn i *Vannmiljø* før videre import til *Vann-Nett/saksbehandler* (hvor klassifisering og risikovurdering av vannforekomstene skjer). Det er en egen importmal for data til vannmiljø, som alle konsulentene skal ha kjennskap til. I Vann-Nett ligger informasjon om vannforekomstene, fra datagrunnlag, påvirkninger og risikovurdering, til ulike rapporter som omhandler vannforekomsten.

Sentrale referanser / nettsider

- Regionalt overvåkingsprogram for vannregion Rogaland (2016-2021) / Tilskuddsmidler: www.vannportalen.no/Rogaland
- Veiledere for overvåking og klassifisering av miljøtilstand; www.vannportalen.no
- Nasjonale kartdatabaser: www.vann-nett.no/saksbehandler og vannmiljo.miljodirektoratet.no/
- Miljødirektoratets tilskuddsordninger: <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/>
- Miljøkommune – virkemidler etter forurensningsloven: www.miljokommune.no
- Veiledning til offentlige anskaffelser: <https://www.difi.no/veiledning/offentlige-anskaffelser>

Utarbeidet av Fylkesmannen i Rogaland og Rogaland fylkeskommune, versjon 1 (4.2.2016)
Savner du noe informasjon eller har ideer til videreutvikling av denne veilederen? Ta kontakt!
Kontakinformasjon finner du på Vannportalen.no/Rogaland.